

Kiekvienas autorius numiršta, o skaitytojas — amžinai gyvas

Lietuvius rašytojas šiuolaikinės literatūros festivalyje Čikagoje

Š.m. lapkričio 14–15 d. Čikagoje vyko Europos šiuolaikinės literatūros festivalis. Jame dalyvavo rašytojai iš Lietuvos, Austrijos, Vokietijos, Italijos, Nyderlandų ir Ispanijos. Lietuvai atstovavo rašytojas Vytautas Martinkus.

Lapkričio 15 d., pirmadienį, Čikagos Cultural Centre Lietuvos rašytojas, kartu su Nyderlandų ir Ispanijos autoriais, pristatė savo kūrybą.

Vytautas Martinkus (g. 1943 m.) rašo noveles, apsakas, romanus, literatūros kritikos straipsnius, filosofines esė. Išleides 12 knygų. Atgimimo ir pirmiaisiais atkurtos Lietuvos nepriklausomybės metais (1988–1994) vadovavo Lietuvos rašytojų sąjungai. Dabar yra Vilniaus pedagoginio universiteto Lietuvių literatūros katedros vedėjas, Lietuvos meno kūrėjų asociacijos pirmininkas, Lietuvos rašytojų sąjungos valdybos, Pasaulinės lietuvių bendrijos, Lietuvos lyginamosios literatūros asociacijos, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos narys.

2003 m. V. Martinkus apdovanotas Vyriausybės meno premija ir ordinu „Už nuopelnus Lietuvai“ Karininko kryžiumi. Už romaną *Simonija* 1997 m. jam skirta J. Paukštelio literatūrinė premija; už romaną *Medžioklė draustinyje* — 1985 m. Valstybės premija. V. Martinkaus kūryba išversta į 16 pasaulio kalbų. Rašytojo kūryba šliejasi prie intelektualinės lietuvių prozos atšakos, kurioje vyrauja analitinė nuostata, iškiojimū dvasia.

Su rašytoju Vytautu Martinkumi kalbasi PLB Lituanistikos katedros Illinois universitete (Čikagoje) vadovė prof. Violeta Kelertienė.

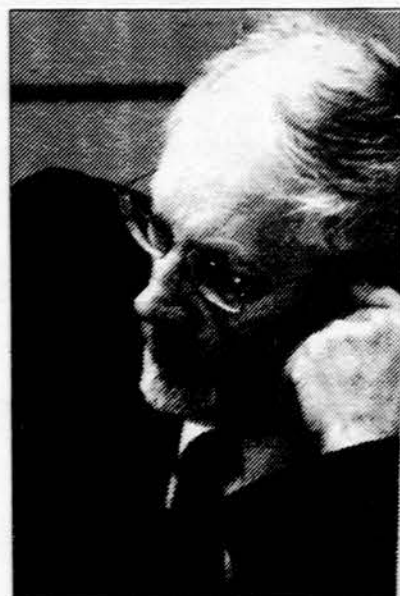
—Mielas Vytaute, mes pažįstami jau geras ketvirtis šimtmečio. Mūsų pažintis prasidėjo nuo to, kai mano teta iš vidurio Lietuvos kaimo (matyt, ir iš jos paveldėjau literatūrinį skonį) atsiuntė Tavo pirmąjį romaną *Akmenys*, kuriuo aš labai susižavėjau. Tada pagalvojau, kad Lietuvoje tikrai yra gerų prozininkų. Tiesa, anksčiau buvau skaičiusi ir 1966-ųjų „šamones srauto“ rašytojus, bet Tavo romanas man paliko didesnį įspūdį. Tuo metu jau buvau Lyginamosios literatūros magistrantūroje ir, kaip ir dabar, sirgau prozos žanru, turėjau tvirtą savo nuomonę, kas yra modernu, ir kas ne. Tavo romane išvėlėjau dalykų, kurie man padvelkė modernumu: išlaikyta vientisa įvaizdžių sistema, subtilios potekstės, net ir jaunatviškas maištas (tiesa, ne tiesiogiai prieš sistemą, prieš gamtos niokojimą, bet vis tiek maištas). Kaip dabar Tu vertini šią savo knygą? Gal gali ką nors pasakyti apie jos genezę?

—Seniai bevarčiau *Akmenų*

puslapius. Tu gal teisi, pabrėždama šito romano vietą mano prozoje. Vytautas Kubilius, perskaitęs jo pirmąjį (mašinos) variantą, pasakė, kad, matyt, esu rašęs romaną, bet romano „nėra“. Romano struktūrai truksta ir to, ir ano. Aš ir pats žinojau modernaus romano teoriją, labai mėgau Faulkner, Joyce, Dostojevskį. Teisintis, kad nerašiau romano, buvo kvaila, mano ambicijos buvo sužadintos, neliko nieko kito, kaip priimti jo, griežtojo mano skaitytojo ir kritiko, iššūkį: užmiršti *Akmenis*, kaip apysaką, ir rašyti romaną. Taip atsirado antrasis mašinos variantas, jau romanas. Man buvo dvidešimt septyneri.

Nemanau, kad anuometinis skaitytojas perkando sudėtingą romano struktūrą, jo prasių riešutą, visas, kaip anuomet sakdavome, potekstes. Man buvo ir netikėta, ir labai džiugu dėl Tavojo dėmesio šitai knygai. Berods, *Akmenyse* paskelbta Tavoji recenzija savo išvalgomis liko nepalenta. Beje, mane su šituo romanu sveikino Juozas Keliuotis. Man, nepažįstamam jaunam autoriui, jis net atsiuntė savo nuotrauką su komplimentais.

Kiekvienoje knygoje galima ieškoti ir rasti autoriaus patirties, jo biografijos pėdsakų. Esama jų ir *Akmenyse*. Romano „nervus“ — kritizmas (galima jį vadinti ir „maištu“), užvaldęs mane studijų metais. Kauno politechnikos institute, kaip ir visoje sovietijoje, komjaunuoliai ir komunistai, nesidrovėdami viešai prausė (t.y., svarstė, auklėjo, baudė) kiekvieną, kuris nepaklusdavo „komunizmo statytojų moralės kodeksui“. Buvo madinga teisti ne tik literatūrinį kūrinių personažus, bet ir gyvus žmones. O teisėjų togo mis apsilvkdavo toli gražu ne dorieji, ne teisuoliai. Labai aktualus buvo asmenybės tapatumo (kaip sakytume šiandien), jos vidinio autonomiškumo, valios laisvės arba nepriklausomybės klausimai. Kas aš? Kodėl aš toks? Ką galio? Pats buvau sunkiškės, susidvejines. Maista-vau, bet šamoningai rinkausi viešą literato karjerą, galimybę studijuoti filosofiją, estetiką. Šiandien tai vertintina, kaip kolaboravimas su okupacine valdžia, ir dėl to, be abejo, gėda, tačiau anuomet man kur kas svarbesnis atrodė esąs sintetinis, visų įsivaizduojamų galimybių realizavimas, kuriame svarbiausia — tik mano paties jūntamas dvasinis stūbras, pusiausvyra. Jau buvau spėjęs patirti, kad 1956–1957 m., kai aš, trylikmetis, su keliais savo bendraklasiais gimnazijoje atsisaukimais kviečiau su okupacine valdžia kovoti rimtai, ginklu, mano maištas nebuvo nei efektyvus, nei vienintelė manoji „negalimybės galimybė“. Taigi Žilvinas iš *Akmenų* išreiškė, modeliavo, metaforizavo maksimalius etinius ir kitokius mano stekinius. Jis — mano Don Ki-

Rašyt. Vytautas Martinkus.

chotas, bet jau ne tiek pagal Servantes, kiek pagal Grušą, Borgess ir Foucault. Mano dienų žmogus — voras, „verpantis“ savo galimybių tinklą.

—Nors ši knyga daug atgarsio tuomet ir nesusilaukė, bet iki šių dienų turėtų garsiai skambėti romane architekto Žilvino pasakytas „Ne“. Po to išėjo kelios knygos, kurias iš laiko perspektyvos vadinau „socializmo dailinimo“ pastangomis. Tai būtų *Vėtrungė šeimos šventei*, *Medžioklė draustinyje* ir gal dar viena kita. Ar būtų galima jas taip praminti? Ar jos neatspindėjo kokios nors vilties visuomenėje, partijoje, ar šiaip tarp bičiulių, kad socializmas gali turėti žmogišką veidą? O jeigu ne, tai kokią vietą jos užėmė pramoninės-gamybinės temos?

—Patikėk, Violeta, nors gal ir nelengva tau patikėti: „pramoninė-gamybinė“ tema man svetimė. Bent aš pats jos niekada nelaikiau svarbia. Pažinau technologijų pasaulį geriau nei mano kolegos rašytojai, baigę filologines studijas. Mačiau jį iš vidaus, ir puikiai suvokiau jo sąlygojamas ribas humanistikoje, jo gimdomas sielos dalies ir jos, kaip visumos, antinomijas. Sakytum, technikos fetišas, iš jo gimstanti technokratija, buvo tikras XX a. maras, savo vienašališkumu ne mažiau įspūdingas nei, pavyzdžiui, Freud psichoanalizė.

Niekur nedingo to maro baci-los ir šiandien. Tuo atvilgiu mane galėtų suprasti nebent Ramūnas Klimas (deja, jau miręs), Ichokas Meras arba Arvydas Šliogeris. Tie, kurie patys yra „uostę“ inžinerinę mokslų. Žinoję, kas iš tikrųjų yra „fizi-ku“ ir „lyriku“ ginčas.

Tačiau yra temos kontekstai. Sovietmečiu viskas buvo matuojama ir net grindžiama „gamyba“. Tokia buvo Markso ideologija. Konjunktūrinuose svarstymuose anuometinėje Lietuvoje „gamybinės“ temos įvardinimas buvo „saugiklis“, budas nukreipti cenzorių dėmesį nuo kitų teksto dalykų. Konjunktūrinio dėmesio labiausiai buvo paliesta *Medžioklė draustinyje*: romanas pelnė „gamybininkų“ premiją, nors jis yra ir anti-gamybinis, ir net antisocialistinis, jeigu socializmą vertinsime, kaip socialinį eksperimentą, dėl kurio sėkmės niekas asmeniškai neprisima atsakomybės.

Siela yra pasaulis. Ji yra amžinas draustinis. Aš į tą romaną sudejau kai kurių pagrindinių marksizmo stereotipų ir sovietijos kritiką. Vyliausi parašęs idėjų dramos romaną, tegu ir prisidengęs naivios, filosofijai ar sociologijai tolimos, pasakotojos moters kauke.

Tai buvo romanas, kurio pasirodymo laukiau su smagia baimė: ar išleis, ar išleide neuždraus? Neuzdraudė, net pagyrė. (Tiesa, iš leidyklos buvo atėjęs gandas, kad reikės keisti pavadinimą, mat, buvo išsigausta buitinės asociacijos — lietuviškos kompartijos CK sekretoriui Lionginui Šepeliui per medžioklę konkrečiame draustinyje šūviu iš šautuvo buvo sužeista akis). Bet, jeigu išleido, tai gal? Tu teisi: nebuvo knyga pakankamai maištinga, vidinis mano cenzorius nesnaudė, kai ką padailino.

Man visada rūpėjo tik viena — kūrybos tema. Sakytum, tas pats „Aš“ galimybių fenomenas. Kūrį laiką jaunystėje sirgau Nikolajaus Berdjajevos knygos *Kūrybos filosofija* apžavais. Ji tikrai man svarbi, nes artima kultūros, aksiologijos, meno ir literatūros filosofijos bei kitoms amžinoms literatūros temoms.

Dėl „vilties visuomenėje“, „žmogiško socializmo veido“: taip, matyt, būta. Be vilties sunku, be „veido“ niekada ir niekur, net pragare, nesi. Net ir teorijose, ir taisyklėse visos pats savo protu mėginu tikrinti. Tik to proto gal nepakankamai turėta. Su uošviu buvau susiginčijęs, kad išnarstysiu visą marksizmą ir neomarksizmą, bet surasiu kontraargumentų prieš jo žodžius, kad žmogus iš prigimties — egoistas, o ne altruistas, prieš jo „juoda“ pesimizmą dėl rusiškojo socializmo varianto, dėl kruvino totalitarizmo.

Ar tokių minėtų atšvaitų esama *Vėtrungėje*? Tik labai nedaug, formalų, iš dalies.

Apsakoję naratorius pasakoja apie technologinę sėkmę viename sovietiniuose ūkiuose. Sovietinėje Lietuvoje tikrai būta kelių ar kelių lietuvių, pavyzdžiui, gamybinių ūkių, tačiau technologinės ir buitinės socialinės „pažangos“ fonas apysakoje yra sąlygiškas, dekoratyvus, tik kontrpunktas šamones jėgų nelaisvėn patekusiui individui,

fatališkam iracionaliam ir destruktiviam giminės ryšiui. Dėl pastarojo ir buvo parašyta *Vėtrungė*. Toje apysakoje man labiau rūpėjo mito, nei gyvenimo logika. Archetipo atšvaitai.

Jei kuris atidžiau skaitytų mano *Vidaus*, matyt, kad joje nieko dailaus, kaip ir Granausko *Gyvenime po klevu*, kaimas skęsta degtinėje. *Lašuose*, stenkis nesistengęs, metų metais butuose nesušyla sovietiniai (pasak Ilonos Maziliauskienės — „raudonieji“) radiatoriai. Beje, mano uošvis taip ir numirė, nesulaukęs, kada aš jam išstasiu žadėtus argumentus.

Minėto „dailinimo“ matyt, daugiau apysakoje *Ketino laimė alaus daryti*.

Beje, niekad aš sau nekeliu tikslo literatūroje racionalizuoti tik tam tikrus diskursus, net idėjų drama man yra žmogaus pasaulio drama, visada sau ir kitiems primenu, kad literatūros kūrinys užbaigia neužbaigtą dramą, visos vertybės leidžia išgyventi čia ir dabar.

—Pačiam neretai lipdoma etiketė, kad mėgsti paslapti, mistifikacija, savo kūryboje naudoji kone detektyvo elementus. Ar taip sieki įtvirtinti intriga? Gal tai atsiranda atsitiktinai? Kiek Patį pažįstu, nesi vienaplanis žmogus, turi sveikos empatijos žmogui (net ir moteriai, kaip atskirai klasei!), apskritai jauti egzistencijos mįslingumą, sudėtingumą, ambivalenciją. Ar prisilipdum šiuos „lipdukus“ prie savo charakterio (ar kailio), ar tik prie plunksnos?

—Visa įvairovė atsiranda, kaip sakiau, iš pilnatvės, iš noro aprepti neaprepiamą. (Literatūroje aš turiu pretenzijų kur kas didesnių, nei kitose gyvenimo vagoje.) Visko siužete (ar fabuloje) gali ir turi būti. Tad ir atsitiktinai būtinai. Egzistencijos mįslės nebūtų mįslėmis, jeigu jos atsivertų iki galo, jeigu kiekvienas neturėtų jų iš naujo iminti. Atvertis vyksta kaip „Aš“ radimasis. Tad pagrindiniai dalykai mano prozoje yra tie patys, kaip ir manyje. Tai gal arčiau charakterio ar bent kailio. Prie plunksnos irgi yra lipdukų, bet jie — lėkštesni, pigesni, susieti (manytum, bent iki vėlyvesniųjų kūrinių) su stilistiniais stereotipais (kai ku-

riuose tekstuose mėgdžioju „vidinį monologą“, „šamones srautą“), ideologinėmis klišeimis (partizanus vadinau „miškiniais“ ir t.t.).

Aš pats nelipdau prie rašytojų ar jų kūrybos jokių etiketų, bet sutinku, kad be jų sunku išsiversti. Nepykstu už jas ant savo kailio. Juk jos gal padeda šiek tiek sutvarkyti labai jau chaotišką šiandienos literatūrą. Net „supainiota“, ne ta ir ne ten priklijuota, etiketė kartais praverčia mastant.

—Žinau, kad esi studijavęs sociologiją, filosofiją, o dabar vadovauji Literatūros katedrai Vilniaus pedagoginiame universitete. Išivaizduoju, kad ne tik rašytojais patirtis, bet ir interesu laukia labai praverčia, galinėjantis su įvairiais tekstais. Vis dėlto, iš kokių pozicijų praktiškai prieini prie teksto interpretacijos?

—Trys „ne“ šiek tiek aiškintų, pristatytų interpretacines manąsias, turbūt fenomenologines, literatūros kūrinių išvalgas.

Niekada neinterpretuoju tekstų, kurie man visai svetimi, paprastai sakant, kurie man visai nepatinka. Profesionalai plunksna turėtų nesibodėti jokio teksto, o aš nuo kai kurių bėgu šalin. Žinau, ir jie turi savo vertių pasaulį, bet palieku juos kitais skaityti ir jais pikintis ar džiaugtis.

Niekada nesakau, kad tekstas jau yra kieno nors kito paaiškintas, iki galo perprastas, užbaigtas ir t.t. Enciklopediniai literatūros kūrinių apibūdinimai mane siutina savo akademizmu, interpretacijos siaurumu, jos netaiklumu, nors ir žinau, kad mano paties aiškinimai, anot Justino Mikučio, — tai taiklus nepataikymas.

Trečias „ne“ — primityvumui. Suprantu, kad genialu yra tai, kas paprasta, bet, anot Gertrudės Stein, genialių kūrinių nėra daug parašoma. Ieškau tekstų (tokie ir tetraukia), kurie yra sudėtingos struktūros, turi daug erdvės skaitytojo vaizduotei, jo asociacijoms, metaforiškam tikrovės kodavimui, dekodavimui, kūrybai.

—Tavo tekstai žavi dar ir tuo, kad juose jaučiama meilė miestui — pradžioje Kaunui, kadangi ten ilgokai gyvenai, o dabar Vilniui. Tie miestai Tavo kūryboje gyvi, tiesiog alsuoja. Ta meilė pasireiškia tikslų ir retų istorijos detalių žinojimu, topografijos ir gyventojų sugretinimu, žmogaus buvimu savo vietoje, *genius loci*, o ne tik prabėgomis patepti koki nors foną vietiniam kolortui paryškinti. Kaip Tau pavyksta išiklausyti i miesto ritmą ir istorinius pėdsakus, turint tiek daug užsiėmimų ir rašant palyginti ilgus romanus? Kaip skirtingai išgyveni Vilnių ir Kauną?

—Esu gal kaip Bronius Radzevičius, anot Šliogerio, — išėjęs iš kaimo, bet taip ir neatėjęs i miestą. Nors mieste ir gyventa dukart ilgiau nei kaime, nors po butinų (iki pensijos) darbų gal vėl sugrįšiu i kaimą. Tada gal sakysiu, kad niekur iš jo ir nebuvau išėjęs.

Miestą (ir Kauną, ir Vilnių) regiu kaip kaimietis. Kaip gamtos daiktą, nors ir ne visai gamtišką. Man patinka jį liesti, tvarkyti, valyti, keisti. Ne tiek ka statyti jame, kiek atstatinėti. Tiesiogine prasme. Butą vi-

sada remontuoju savomis rankomis, meistrų ieškau tik būtiniausiais atvejais. Nepykstu, kad būstas, ypač — senas, nėra toks patvarus, kaip kiekvienas norėtų. Gal dėl to labiau artimas yra senamiestis. (Nauji kvartalai, „miegamieji“, man ir šalti, ir klaidūs; menu, kiek kartų automobiliu važiuavau pas Sigitą Gedą i Taikos gatvę, tiek kartu pasiklydau.) Ir Kaune, ir Vilniuje likimas lėmė būti šalia istorinių pastatų, justų jų sakralumą. Senamiestyje ir nelikę „nesakralių“ vietų, čia daugiau šaknų, ezoterinių paslaptių. Vadinausi, ir kultūrinės erdvės. Aš ir vaikštinėju po jį, čiupinėju jį, klausinėju jį, kartais skaitau apie jį, bandau visai prisijaukinti, suprasti jį. Tam visiškai nereikia „atskiro“ laiko. Gyveni, dirbi, ilsiiesi, kartais ką nors rašai, ir tai — viskas, ko reikia miestui prisijaukinti.

Vilnius įvairnesnis nei Kaunas, įvairnesnis ne tik savo istoriniais kultūriniais ženklais, architektūra, bet ir miestelių veidais, jų kalba, papročiais. Vilniečiai — individualistai ir anonimai, dažnai — jokių astrologinių ženklų nevaldomi, nenuspėjamo elgesio, kartais — metafiziškai nelaimingi, paradoksalūs, labai panašūs i Kafkos *Pilies* pilėnus.

Gal juokais pasakoma, kad šiandien visi vilniečiai — buvę kauniečiai, o aš rimtai sakytum: be abejo, Kaunas yra tarsi biblinės kopėčios i Dangu, t.y. Vilnių. Kad esama (kad gali būti) tokių kopėčių — didesnis stebuklas, negu pats Dangu. Tačiau didžioji tvarka yra tvarka: gyvam pakliuvusi i Dangu, šv. Petras liepia nusviesti kopėčias, kad kitas įkandin per lengvai čia neįkoptų. Aš irgi taip pasielgiau.

—Visi dabar esame laimingi, kad sulaukėme Atgimimo ir išgyvenome tuos ypatingus metus. Kaip Atgimimas paveikė Tave asmeniškai?

—Gerai pasakei — metus. Ne vienerius. Mėnasis Atgimimas — keleri metai juodo kasdienio darbo. Šventiško akimirko būta kur kas mažiau. Pirmoji jų atmintyje liko, susijusi su Tabor Farm, kur man (beje, vėlgi ne be Tavo pastangų) teko laimė dalyvauti Santaros suvažiavime, ten sėdėti ir kalbėtis su santariečiais prie stalo su pastatyta ant jo tautine vėliavėle, kur atsistojus buvo viešai i oriai giedama tautinė Kudirkos giesmė. Juk iki tokių dalykų paejoje Lietuvoje, iki tautinės vėliavos suplazdėjimo rudens vėlyje virš Gedimino pilies, dar buvo likę net treji metai.

Šventiška diena mano atminty liko ir Baltijos kelyje tūkstantams sustojus petis petin, dalijantis rankų pirštais kažkokia keista elektra.

Nukelta i 2 psl.

TURINYS

Valandėl su rašyt. Vytautu Martinkumi.

Nidos ekspresija atkeliavo i Vilnių.

Vargonų šventė Rochester mieste. Popietė, skirta ses. Onai Mikailaitei.

Leidiniai. Dail. Vida Kristolaitytė: abipus Atlanto.

Prof. Violeta Kelertienė.

Nidos ekspresija atkeliavo į Vilnių

ANATOLIUS LAPINSKAS

Tradicinis Nidos pleneras, rugsėjį sukvietęs būrį dailininkų iš įvairių Europos šalių, šiemet buvo skirtas prieš šimtą metų čia buvusios dailininkų kolonijos steigėjui Hermann Blode atminti. Praėjus mėnesiui, šio, taip pat ir ankstesnių plenerų darbai atkeliavo į Vilnių. Antradienį (rugsėjo 26 d.) Vilniaus rotušėje atsidarė tarptautinių Nidos tapybos plenerų, tęsiančių ekspresionistinės „Bruecke“ (liet. „Tilto“) kartos tradicijas, tapybos kolekcijos paroda „Nidos ekspresija“. Trečiadienį (rugsėjo 27 d.) „Rotundos“ galerijoje – kitas X-ojo jubiliejinio tarptautinio plenero „Nidos ekspresija“ renginys – Nidos plenerų grafikos darbų paroda.

Tęsiamos „Bruecke“ tradicijos

Dviejų Nidos vaizdų įkvėptų parodų atidarymo proga prisiminkime neseniai – 2004 rugsėjo 11–25 d., dar gana kaitrios rudens saulės sušildytoje, Nidoje įvykusi jau dešimtąjį Nidos tapybos plenerą, menant prieš šimtą metų čia klestėjusią vokiečių dailininkų ekspresionistų „Bruecke“ kartos tradicijas.

Visą dešimtmetį vykstantys renginiai pareikalavo nemažų organizacinių pastangų, tačiau sutelkę Nidoje įvairių tautų ir kraštų dailininkus, jie įrašė Lietuvos meniniame gyvenime reikšmingą pajūrio, o ir visos Lietuvos meninio gyvenimo puslapį.

Šių metų pleneras vadinosi „Nidos ekspresija“ ir buvo skirtas Nidos menininkų kolonijos pradininkui Hermann Blode atminti. Įsteigta jo vardu pavadinta premija. Šiemet Nidos plenerė dalyvavo 27 Lietuvos ir užsienio menininkai. Į plenerą atvyko menotyrininkai iš Lietuvos ir Rusijos. Viena atvykusių Suomijos dailininkų, tęsdama plenero tradicijas, pateikė unikalių ir visų mėgstamą viešą vaidinimą kartu su žiūrovais Neringos visuomenėje.

Šiomet Suomijos dailininkės Helka Inari Virmakoski akcija plenero atidarymo dieną –

rugsėjo 11-ąją, buvo skirta tos pačios dienos aukų New Yorke atminimui. Dailininkė lėtai vaikštojo tarp ratu sustojusių svečių ir dalino jiems numegztas servetėles, tarsi gėlių žiedus. Šių eilučių autoriui skambinant žinomą Pete Seeger dainą „Where have all the flowers gone“, žmonės padėdavo tuos žiedus į salės vidurį, ant kilimo. Po to šalia žiedų, tarsi tragedijos atminimo liepsna, sužibo keliasdešimt dailininkų uždegtų mažų žvakelių.

Nida įkvėpdavo vokiečių dailininkus

Praeiti amžiaus pradžioje Nida, žvejų kaimelis imperijos pakrastyje, tapo vokiečių dailininkų ekspresionistų įkvėpimo šaltiniu. Garsiojo Hermann Blode dailininkų verandoje įsikūrė „dailininkų priestartųjų“ – „Bruecke“ (vok. – tiltas) grupės narių – žinomų ekspresionistų Hermann Max Pechstein (1881–1955), Karl Schmidt-Rottluff (1884–1976), Arthur Degner (1888–1972), Karl Kunz (1904–1969), Ernst Mollenhauer (1892–1963), impresionisto Lovis Corinth (1858–1925) – „lidas“.

Nidą bei Kuršių Neriją yra vaizdavę daugiau kaip du šimtai vokiečių dailininkų, šimtais skaičiuojami ir jų nutapyti šios tematikos paveikslai. Antrasis pasaulinis karas pervertė visą šių vietų praeitį, dėl istorinių aplinkybių pasikeitė dauguma šių vietų gyventojų. Buvo užmirštas ir „tapytojų rojus“ ant Kuršių marių kranto.

Tik 1995 metais buvo prisiminta ekspresionistinė „Bruecke“ karta. Tais metais į atkuriamą „Bruecke“ tradicijų plenerą susirinko 15 Lietuvos dailininkų. 1996 metais į Nidą atvyko pirmoji užsienietė dailininkė iš Olandijos Naan Rijks, 1997-ųjų pleneras buvo skirtas neseniai mirusiam lietuvių dailininkui Audriui Puipai atminti.

1998 m. atvažiavo daugiausia svečių: iš Amerikos, Australijos, Italijos, Britanijos, Švedijos. Vėrdindamas plenerą, Britų meno tarybos narys David Ellis sakė: „Jei nėra tilto, nėra galimybių.“

Kviečiu susitikti su tais, kurie žiūri į Europą kaip į mūsų bendrą ateitį. Pranašiški brito žodžiai pildosi – Lietuva jau nutiesė ne tik kultūros, bet ir realų politinį tiltą į Europos Sąjungos šalių šeimą.

Nida ir jos menininkai

„Nidos magijos“ plenero įkvėpėjas ir organizatorius – dailininkas, fotografas, indų išminčius ir filosofijos propaguotojas Saulius Kruopis:

„Nidos plenerai nėra žvilgsnis atgal, tačiau būtent Nidoje kiekvienas labai individualiai ieško savo prigimties kodų... Nidoje kūrybinis procesas tampa neracionalus, nenusakomas ir neapskaičiuojamas. Būdamas toli nuo civilizuo to pasaulio, kiekvienas menininkas gali stebėti gamtos pamokas ir jei sugeba atskleisti gamtos šventraštį, supantiuose vaizduose randa tūkstančius prasmų. Žmogus turi stengtis išpėti būties paslaptį – savo santykį su mus supančia aplinka.“

Harmonija ir destrukcija, gamtos stichija ir fenomeno sąlygotumas – pagrindinis Nidos plenero leitmotyvas, išreiškiantis meninių individualybių dichteniškumą, prieštaravimus tarp inertiškumo ir kūrybos impulsų, įžiebtų unikalios Neringos aplinkos ir skirtingų tautų, ištakų, kartų, žanrų, meninės raiškos žanrų bendravimo.

Sumanymas tapytojams susiburti drauge aprėpia visus kūrybos sėkmės komponentus: ženklus ivykius, harmonijos ieškančius menininkus, egzotikos elementus – Neringos stichiją, nekasdienės inspiracijas ir vienijančius kūrybos siekius. Aplinka ir dvasinė atmosfera čia itin palanki kūrybiniam atsivėrimui – vienuose išgirstam impulsui, išgventai ypatingai nuotaikai, dovanojančiai džiaugsmą ir palaimą.

Vieno bendro, tiesaus kelio mene nėra. Yra dailininkų, kurie, norėdami išlikti kūrybingi, turi gyventi New York Fifth avenue. Bet yra ir tokių, kurie dirba visiškai užsirengę. Jie pasislepia dirbtuvėse, ir niekas ten nepatenka, ir niekas negali prakalbinti menininko, kai jis dirba. Tai charakterio bruožas,

kuris dvelkia kraštutiniu. Tačiau takas į kūrybos pasaulį yra individualus. Kaip tik jame menininkas palieka savo sąmonės atspaudus: stilių, braižą, manierą.

Inspiracijos negalima nusipeti, negalima paspartinti, ji ateina savaime. Kiekvienas mūsų judesys yra Karmos kodų pasekmė. Kiekvieną mūsų akimirką sąlygoja praeities užkoduoti išgyvenimai ir materialios energijos pavidalai, kurie kiekvieną mūsų judesį, poelgį, troškimą, Nidą yra ta aplinka, kuri mažiausiai slepia mus. Dvi savaitės Nidoje sužadina mūsų viduje slypiančią energiją, kuri gal ir visai nesiveržia iš eiti į išorę.

Prie šių lietuvių dailininkų žodžių galėtų glaudžiai prisijungti ir „Bruecke“, dar 1906 m. pateikta programa: „Tikėdami pažanga, naująja menininkų ir meno mylėtojų karta, kviečiame visą jaunimą susitikti ir ateities kūrėjų vardu išsikviesti gyvenimo ir teptuko laisvę. Prie

Saulius Kruopis. „Terasa Rausiuose“

mūsų gali prisijungti kiekvienas, kuris laisvai ir betarpiškai vaizduoja tai, kas jį skatina kurti“.

2004 m. „Nidos ekspresijos“ dalyviai

Šių metų Nidos plenerė lietuvių komandai atstovavo penkiolika įvairaus amžiaus, skirtingų stilių ir nevienodo pripažinimo dailininkų.

Šiaulietis Paulius Arlauskas – prieš gerą dešimtmetį išgarsėjo kaip muzikantas, tekstų autorius, įvairių akcijų sumanytojas. Šiam autoriui būdinga nuolat migruoti tarp elitinio, eksperimentinio, bohemiško, masinio, populiarus meno teritorijų.

Vilnietis, o tiksliau „užupietis“ Giedrius Bagdonas 1996 m. įkūrė Alternatyvaus meno centrą „Užupis“, vėliau pertvarkytą į Užupio meno inkubatorių. Viena pagrindinių G. Bagdono ne tik kūrybos ir būties versmų – krikščionybė.

Pajūris neišvengiamai daro įtaką Nidoje gyvenantiems dailininkui Rimantui Didžpetriui. Jo paveikslų motyvuose – žuvis, tik be Soutine potėpių chaoso, moterys prie jūros, pajūrio nameliai. Visa tai suvienyta harmonijos ir bendro išpūdzio vardu.

Irenos Daukšaitės – Guobienės tvirtinimu, kūryba – tai labirintas, kuriame atpažįstame prasmes, esančias už matomo ribų, magiškas aktas, kuriuo mes atveriamės slapčiajam kanalui, išgirstame slapčiausias kalbas. Gal tai dieviškos apraiška?

Algimantas Stanislovas Kliauga: gerai būtų, jei mano darbas kabėtų Washingtono galerijoje... bet ten, atrodo, nėra nė vieno lietuvių. Tebetikiu lietuvių moderniosios tapybos tradiciją, jos kolorito, linijų, abstrakčių dėmių ir faktūrų ritmo gyvybingumą.

Kazys Rimtas Tarabilda pažinti su Nida pradėjo dar to-

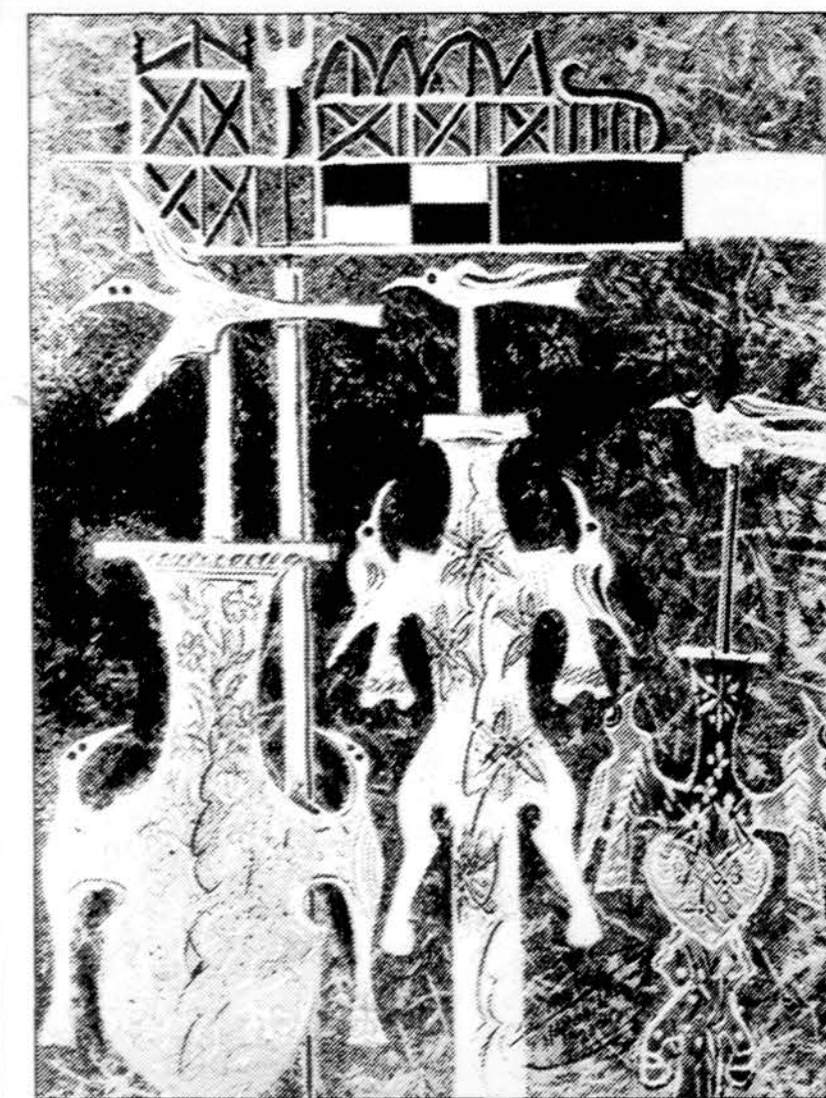
limais 1959-aisiais metais. Galimybė čia sugrįžti – lyg nedažnai išsipildanti svajonė. Pastaraisiais metais jis tęsia Prūsijos kultūrinio paveldo, krikštų, vėtrungių, Prūsos ir Klaipėdos krašto studijas.

Rūta Viktorija Katiliūtė stabiliai įsikūrusi abstrakčios tapybos arenoje, kur jos kreslo spalva, be abejo, mėlyna. Jos drobės – tai ne plokštumos, bet erdvės talpyklos. Būtent spalva sukuria erdvę, o tai yra europietiško abstraktaus ekspresionizmo išraiška.

Gintaras Palemonas Janonis yra paskutinis (kartu su Rimantu Bartkevičiumi) Antano Gudaicio mokinių. Anot kritikų, G. P. Janonis – tobulas postmodernistas. Vienas svarbiausių jo kūrybos tikslų – suteikti interpretacines galimybes.

Saulius Kruopis: „kurianti asmenybė – kaip gyvas organizmas, neperprandantis savasties, sugebantis nuolat atsinaujinti,“

Nukelta į 3 psl.

Kazys Rimtas Tarabilda. „Nidos spalvos“

O skaitytojas — amžinai gyvas

Atkelta iš 1 psl.

Aš stovėjau toli nuo Vilniaus, tarp Ukmėgės ir Panevėžio, kur žmonių buvo ne taip tūtelis. Placiai žer-gėmės, o rankas mes skėtėme, tiesėme, kiek įmanoma, ir vos laikėmės pirštų galais. Neprisimenu Lietuvoje kitos dienos, kurią bučiau sutikęs, matęs tiek besišypsiančių veidų. Šventė reikia žaidimų, reikia sielos lengvumo, per kuriuos atsiranda ypatingi, svarbūs dalykai.

Atgimimo kasdienybėje buvau pasinėręs į Lietuvos rašytojų anuometinį gyvenimą. Toms pačioms dienoms, kai susikūrė iniciatyvinė Sąjūdžio grupė, mane kolegos išsirinko rašytojų sąjungos pirmininku. Margas buvo (ir, aišku, tebėra) menininkų pasaulis. Tada jis buvo sklidinas politinės, intelektualinės ir emocinės įtampos.

Aš buvau užsibrėžęs tą įtampą labai konkrečiai, labai dalykiškai „pakinkyti“ Sąjūdžio reikalams, Atgimimui. Bandžiau neatstūmti abejonų, vėluojančių. Raminau labai besi-

karšiuojančius, skubančius, pykstančius. Pyktis, net geriausiame sumanymuose, prastas patarėjais. Dažnai reikėdavo viešai kalbėti, rašyti. Ką nors ištarti ne per anksti, bet ir ne per vėlai. O rašytojų (kaip ir kitų menininkų) nuomonės tada buvo labai klausoma, jos visi laukė, į ją Lietuva orientavosi. Štai ir virė, kunkuliavo Rašytojų namai dabartinėje K. Sirvydo gatvėje. Daugybė labai svarbių visai Lietuvai įvykių ten prasidedavo ir išsibėgėdavo.

Anksti sukurėme ir savo bendrijos „nepriklausomybę“. Suniku patikėti, bet netrukus po to, kai 1989 m. birželio 7 d. rašytojai savo suvažiavime pasitvirtino nepriklausomą statutą, Maskvoje, Vorovskio gatvėje stovinčiuose, kaip mes vadindavome, Natašos Rostovos rūmuose, aš pasirašiau istorinį protokolą, pagal kurį mes, Lietuvos rašytojai, esame nepriklausomi, esame savo organizacijos šeiminkai (iki Lietuvos politinės nepriklausomybės atstatymo dar turėjo praeiti be-

veik metai). Dieve, kokios tai buvo alinančios, sunkios „derybos“! Šiandien jos neatrodo labai reikšmingos. Gal beveik nieko nereikia vykusių kitų dišinių politinių įvykių fone, tačiau asmeniškai man tai buvo juodo, kaip minėjau, Atgimimui reikalingo darbo valandos, dienų, mėnesiai.

Svarbiausia, ko siekta: sukurti prielaidas naujai, laisvai rašytojų bendrijai, atsikratyti totalitarinės valdžios jos primetų veiklos formų, tikslų. Tai kas, kad Maskva ir toliau reikėdavo nuosavybės teisės ir mus, į mūsų gyvenimą? Spardėmės. Ėmėme ieškoti net savarankiško, vakarietiško ekonominio gyvenimo variklio. Vieni jų turėjo tapti užsidirbami pinigai mūsų pačių leidykloje. Jos steigimo dokumentus pasirašinėjau tais pačiais 1989 m., ir tuoj išleidome pirmąją knygą – tai buvo faksimilis A. Škemos romano *Balta drobulė* leidimas beveik 100,000 egzempliorių tiražu. Šiandien toji rašytojų leidykla yra išleidusi per 500 gerų ir la-

bai gerų knygų.

Daug ko nepasisekdavo padaryti. Pavyzdžiui, buvome sumanę 1990 gegužę Anykščiuose surengti pasaulinį lietuvių rašytojų kongresą. Labai rūpėjo „sumegzti“ nutrukusias bendradarbiavimo gijas su visais lietuvišiais literatais. Deja, prasidėjo Lietuvos sienų politinė blokada. Beveik nė vienas, kuris kreipėsi į SSRS ambasadas, negavo vizos, ir pasaulinis kongresas virto Lietuvoje gyvenančių rašytojų pasikalbėjimu su vienu kitu, tik atsitiktinai iš anksto ar per stebuklą Lietuvoje atsidūrusiu, egzodo autoriumi (K. Almenu, V. Janavičiumi ir kt.).

Taigi, Atgimimas mane apdovanojo ypatingai didele sudėtinga diplomatinė, politinė, kultūrinė, literatūrinė, psichologinė problemų, įvairiausių asmeninės ir visuomenės, individo ir minios konfliktų sprendimo patirtimi. Ačiū jam už tai.

—Sakoma, kad rašytojai pirmieji pajunta laiko dvasią. Taip galima sakyti ir apie romanus, rašytus bei išleistus ant Atgimimo slenkščio — *Negesta žvaigždė paukščio pėdoje* ir *Simonija*.

Lituanistikos katedroje Čikagoje mes bandomė atstatyti skriaudą, kuri įvyko, kai žmonės pradėjo skaityti tik laikraščius ir šie Tavo kūriniai, pareikalavę iš Tavo, neabejojau, daug mėnesių, o gal ir metų archyvuose, nebuvo pakankamai išgarsinti, neišplito, nors buvo to verti. Mes juos esame ištraukę į savo programas – mūsų magistrantai bei doktorantai juos skaito, nagrinėja. Tie du romanai tikrai išpūdingi: ir dėl užmirštų istorijos puslapių, ir dėl mūsų tautinių siekių bei motyvų. Gal galėtum ką pasakyti apie jų rašymą ir sutikimą?

—Vel Tu teisi. Romano apie pirmąjį Lietuvos aviatorių Aleksandrą Griškevičių 1988 m. niekas neturėjo laiko rimtai skaityti. Aš rašiau jį penkerius metus. Archyvuose sėdėjau ilgai, negu būtu reikėję medžiagai mokslinei monografijai apie tą žmogų parašyti. Bet ne vien archyvai buvo svarbūs. Istorija man buvo tik romano, kaip sudėtingos, intelektualinės metaforos pamatas. Modeliavau daugiaplanę jo struktūrą (matyt, nebuvau iš tų, kurie pirmieji „pajuto laiko

dvasią“), tebeslėpia didžiulias potekstes. Daug vilčių dėjau ir jame užkoduotą anticenzūrinį, antitotalitarinį istorijos dialogą.

Nuosirdžiausias romano skaitytojas anuomet, man regis, buvo istorikas Vytautas Merkys, kuriam leidykla buvo patikėjusi parašyti „specialią“ rankraščio recenziją. Dėkingas esu jam už istoriko pastabas, kurios pakluso grožio teksto dėsniams. Kiti skaitytojai pamatė tik teksto „padrikumą“, beveik jo „judraštį“ ar jo perskaitymo „nejamomybę“. Smagu girdėti, kad tą mano senieną kartais pasklaido rimti skaitytojai – jūsiškiai magistrantai. Bent pedagoginiams reikalams busiui pagelbėjęs. Beje, Albertas Zalatorius man yra spėjęs (prieš mirtį) pasakyti žodžius, panašius į Tavo. Kai aš, matydamas jo gestancijos sveikatos likučius, kaip sunkiai juda jo monografija apie Krėvę, ir gal norėdamas jį paguosti, suverkšlenau, kad ir aš vis mažiau laiko ar jėgų, sveikatos beturiu naujam romanui, jis beveik tėviškai mane subarė: „Baik, juk tu parašei *Žvaigždę*... nemanyk, kad po jos būtina, ir kazin ar galėtum,

dar vieną tokį romaną parašyti. Rašytojui užtenka vieno romano“.

Simonija – po Atgimimo parašyta knyga. Ji, kaip ir visos kitos, su intelektualine autobiografijos ženklais. Joje, atrodo, turėjau būti, ir net jautiausi esąs laisvas nuo vidinio cenzoriaus. Juk galėjau rašyti, kaip noriu ar galiu. Romane – mano kartos patirties sovietmetyje ir Sąjūdžio receptija. Bet nepabėgau nuo savęs. Romanas gal liko pernelyg „užkoduotas“. Net ir dukart, kaip gal teparašytų semiotikai, o triskart ar net daugiau kartų. Taigi ir jis – „daiktas sau“. Dabar rengiu leidyklai nebaigtą Ramūno Klimo romaną *Maskvos laikas* rankraštį. Tai įspūdingas tos pačios (mano) kartos gyvenimo sovietmetyje literatūrinis fenomenas, „būsenos“, kaip tekstą pavadinu pats autorius. Vis pagalvojau: o kiek bus skaitytojų, kurie skaitys? Labai gili, bet ir sunkiai pasiekiamas kitam. Bet skaitytojas visada yra tik potencialus. Tokio skaitytojo juk niekas ir su pagaliu, ar baisesniu, modernesniu ginklu nepribaigs. Kiekvienas autorius numiršta, o skaitytojas – amžinai gyvas.

Vargonų šventė Rochester mieste

RAIMUNDAS KIRŠTEINAS

Garsioji Rochester (NY) universiteto Eastman muzikos mokykla vykdė dešimties metų planą sukaupti šiame mieste istorinių bei naujų vargonų rinkinį, neturintį sau lygaus Šiaurės Amerikoje. Dalis to plano įjungia ir Lietuvą: norima čionykštėje episkopalo Christ bažnyčioje atkurti kopiją unikalų Adam Gottlob Casparini vargonų, 1776 metais pastatytų Šv. Dvasios (Dominikonų) bažnyčioje Vilniuje. Lygiagrečiai Vilniuje restauruojami originalieji Casparini vargonai, bendradarbiaujant – be kitų – Lietuvos Kultūros ministerijai ir Švedijos Goeteborgo universiteto Vargonų meno centrui. Projekto apytikrės samatos siekia apie 2,5 milijono dolerių vargonų kopijai Rochester bei 1 milijoną eurų Vilniaus vargonų atstatymui.

Šis projektas buvo pristatytas spalio 21–24 d. vykusiame Eastman muzikos mokyklos Vargonų festivalyje, kurio renginiuose ryškiai dalyvavo ir lietuviai. Festivalio atidarymo programoje ketvirtadienio vakare kviestiniams svečiams kalbėjo Lietuvos ambasadorius Vygaudas Ušackas, Vilniaus vicemeras Kęstutis Masiulis bei buvo pristatytas vargonų meistras iš Vilniaus Rimantas Gučas. Labai maloniai nutiekė, kai ambasadorių Ušacką pora East-

man mokyklos trimitininkų pasitiko su Lietuvos himno melodija. Vakaro bėgyje dar teko pasiklausyti trumpos tautiškos kapelos „Sutaras“ programėlės.

Po programos susirinkusieji buvo pakviesti pasivaikinti. Tegaliau pasidžiaugti ir pasididžiuoti lietuviškų vaišių organizatorių bei šeimininkių sumanumu ir darbštumu, priuošusių tiek gėrybių ir patiekusių jas taip skoningai bei gražiai. O bendradarbiavimo ženklą vaišių vyną ir jo studentų pilstytus parūpino Eastman muzikos mokykla.

Šeštadienį, vis dar vargonų festivalio rėmuose, toje pačioje Christ bažnyčioje su labai nuotaikinga programa pasirodė kapela „Sutaras“ iš Lietuvos bei choras „Volunge“ iš Toronto su vadove Dalia Viskontiene. Tuo pat metu vyko lietuvių tapybos-lietuviškų dirbinių paroda ir pardavimas. O sekmadienį, per 11-tos valandos pamaldas Christ bažnyčioje, dalyvaujant gausiam būriui vietinių lietuvių, labai įspūdingai giedojo ir „Volunge“ viena, ir jungtinis „Volungės“ Christ bažnyčios choras.

Platesnėje festivalio paskaitų –seminarų–reitalių programoje dar buvo įtraukti minėtasis vargonų meistras, vienas iš Vil-

niaus Casparini vargonų restauravimo programos pirmūnų, Rimantas Gučas, bei šiuo metu Nebraska-Lincoln universitete muzikos doktoratą siekianti Aušra Motūzaitė-Pinkevičienė ir Vidas Pinkevičius.

Šventės dalyvavimo planavimas, vaišių paruošimas, svečių priglaudimas ir t. t. iš mažo Rochester lietuvių telkinio pareikalavo tikrai daug pastangų

ir aukų. Džiugu, kad atsirado gražus barys talkininkų, bet didžiausią našta nešė sumaniųjų pradininkė ir organizatorė, vietos lietuvių bendruomenės pirmininkė, Birutė Litvinienė.

Vilniaus vargonų atstatymo projektą Rochester atstovai jau anksčiau pristatė JAV LB Tarybos suvažiavime, kur jis susilaukė didelio susidomėjimo ir buvo palankiai priimtas.

Vargonų šventėje Rochester, NY. Iš kairės: Vaidevutis Draugelis, Rochester LB apylinkės pirm. Birutė Litvinienė, Vilniaus vicemeras Kęstutis Masiulis, Nijolė Draugelienė.

Iš kairės: LR garbės konsulas Rochester, NY, Rimas Česonis, Lietuvos ambasadorius JAV Vygaudas Ušackas, Rochester miesto meras William Johnson, Eugenijaus Vidmanto nuotraukos.

Kūryba — teikianti džiaugsmą

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

Maironio lietuvių literatūros muziejaus viename iš padalinių – Vaikų literatūros muziejuje, Kaune, spalio 19 d. vyko popietė, skirta rašytojos, žurnalistės sesers Onos Mikailaitės jubiliejui paminėti. Rašytojos gyvenimą ir kūrybą apžvelgė šio straipsnio autorė. Muziejiniukė Danutė Žilionienė kartu su savo suburtu vaikų linksmuoliu teatru „Čepsiukai“ suvaidino O. Mikailaitės pasaką *Medinis žmogeliukas*. D. Žilionienė ne tik teatro įkūrėja, režisierė, dekoracijų dailininkė ir rūbų siuvėja, bet ir aktorė. Renginio metu ji žaismingai skaitė ištraukas iš rašytojos knygelės *Trumpas pasakaitės kaip kiško uodegaitės*, išleistos 1971 m. Amerikoje. Vaikai, atvykę į renginį, smalsiai klausėsi pasakojimo apie rašytojos gyvenimą ir kūrybą. Smalsučiai apipylė pasakotoją įvairiais klausimais – jiems buvo viskas įdomu, kas dar nepažinta. Jaunieji žiūrovai susidomėjo *Medinio žmogeliuko* gyvenimą, nuoširdžiai juokėsi iš žaviojo *Peliuko pasaulio*,

speliujo, kas gi pravirkdė karaliaitę. Graži ir prasminga popietė, atskleidusi Lietuvos vaikams, naują, idomų kūryboje pasaulį, netruko prabėgti.

Sesuo O. Mikailaitė ne tik vaikų rašytoja. Jos talentas išsiskyręs plačiai: kuria poeziją, rašo esė, teologines, filosofines knygas, rengia katechetinius vadovėlius jaunimui. Jos veiklos barai platus ir įvairūs: ilgametė vaikų žurnalo *Eglutė* redaktorė, mokytoja, žurnalistė.

Ona Mikailaitė gimė Freiburge, Vokietijoje – 1944 m. spalio 31 d. Jos tėvai, ieškodami ramesnio kampelio ir tylios užuovėjos, priverstinai atsidūrė svetimoje žemėje. 1944 m. antroji rusų okupacija būtų negailestingai susidorėjusi su karininku, vienu iš pirmųjų savanorių, dalyvavusių kovose už Lietuvos nepriklausomybę – Boleslovu Mikaila. Šeimai su kūdikiu buvo sunkūs penkeri stovykliniai metai Vokietijoje, vėliau – Kanada, apsigyventa Toronte. Onutei neilgai teko

džiaugtis motinos meile ir jos rankų šiluma. Likimas išsivedė brangiausią žmogų Anapolin, palikęs nustebsiančią ir sutrikusią septynmetę akistatę su atšiauriu gyvenimu. Ji augo ir brendė rūpestingo tėvo Boleslovo Mikailos globoje, kuris stengėsi apgaubti šiluma ir iškiepyti meilę tėvynei Lietuvai. Jis pasakojo jai apie tėvynės grožį, apie sraunias upes ir nuostabių žaliuojančių miškų, šėlstančią Baltijos jūrą, nuolat išmetančią į krantą saulės spindulėlius – gintarą, apie dvi upes Nemuną ir Nerį, susiliejantias Kaune į plačiąją Santaką. Tėvas padėjo tvirtus lietuviškos dūktos dukros gyvenimui.

Baigusi gimnaziją Onutė pasirinko vienuolyninį gyvenimą. Sulaukusi 17, įstojo į Nekaltai Pradėtosios Šventiausios Mergelės Marijos vergdienių seserų vienuolyną Putname. (Lietuvoje vienuoliją 1918 m. įsteigė palaimintasis arkivyskupas Jurgis Matulaitis, o JAV šios vienuolijos šaka buvo įkurta 1936 m.). Studijavo JAV kolegijoje, įgijo anglų kalbos, pedagogikos bakalauro ir teologijos magistro laipsnius.

Ses. Onos gyvenime netrūko dėmesingų ir rūpestingų žmonių, kurie išvėlgė jaunojoje sieleje gabumus, skatino dirbti ir kurti. Svarbų vaidmenį jos gyvenime suvaidino kunigas, vienuolyno kapelionas, rašytojas, spaudos darbuotojas Stasys Yla. Jis matė, kad mergaitės širdis linksta į literatūros pasaulį. Kapelionas skatino rašyti, mokė, patarinėjo, įtraukė į spaudos darbus. S. Yla išmokė mylėti lietuvišką žodį, o per jį sustiprino meilę tėvynei Lietuvai. Ses. Ona redagavo knygas, jas meniškai apipavidalindavo.

Pirmas atsakingas ir reikšmingas darbas, užgulus devy-

niolikmetės pečius, buvo vaikų žurnalo *Eglutė* redagavimas.

(Seserys nuo 1950 metų leido laikraštėlį vaikams. Pirmuoju redaktorium buvo Bernardas Brazdžionis, vėliau Stepas Zbarskas). Nuo 1963 m. jį perėmė redagavimo vairą į savo rankas.

„Tai buvo durys į spaudos pasaulį, su kuriuo susipažinau iš bėdos ir prie jo likau iš meilės“, – rašo ji. Beveik trisdešimt metų redagavo žurnalą, rašė pasakas, pažintinius straipsnius apie Lietuvos išnykusius veikėjus, kūrė eilėraščius, piešė nuotainius, kūrė iliustracijas. Jos dėka lietuviška *Eglutė* vėlai žaliavo ir džiugino jaunuosius skaitytojus. Žurnalas buvo mėgstamas, laukiamas, gausiai prenueruojamas. *Eglutė* gimusiems svetur buvo pirmasis skaidrus ir saulėtas langas, atvertas į Lietuvos pažinimą. Bedirbant vaikų žurnale, gimė ne viena knygelė mažyliams. Ses. Onutė rašo: „Vaikų literatūra išsiskyrė patraukė – fantazijos žaismais, magiškas vaiko pasaulis man visad buvo artimas ir mielas. Stengiausi ką patrauklaus parengti vaikams. Ieškodama būdo pašnektinti jaunuosius skaitytojus, pradėjau rašyti peliuko Pupučio nuotykius...“. Taip gimė daili ir nuotaikinga knygelė *Pupučio pasauliukas* (1974), patios autorės žaismingai iliustruota. Knygelėje trylikos apysakų, suskirstytų į keturis skyrius: pavasarį, vasarą, rudenį ir žiemą. Geraširdžio Pupučio begalinis smalsumas, noras pažinti pasaulį ir savo tėvynę Lietuvą užburia, žavi vaikus.

Per vaikų literatūrą ses. Onutė brendė ir stiprėjo kūrybiškai. Rašė straipsnius literatūrinėmis, filosofinėmis teologinėmis temomis. Nuolat bendradarbiavo žurnale *Laisvė lietuviams*, laikraščiuose – Dar-

bininkas, *Tėviškos žiburiai*, *Drauge*. Spaudoje pasirodė ir jos pirmieji poetiniai bandymai, kurie vėliau sugulė į debiutinę knygą *Šiapus jūros* (1974). Pirmoji poezijos knyga kupina skaidrios šviesos, džiugaus optimizmo, tikėjimo gėriu ir grožiu, pagrįstu Aukščiausiojo globo. Literatūros kritikė Birutė Ciplijauskaitė, palankiai vertindama jos knygą, rašo: „Tono ir nuotaikos vientisumas, gaunamas intymiais pasakymais, subtiliu žaismu tarp lyrikos ir lengvo humoro, jausmų, spalvų, plastinių linijų transpozicijoje vienas išpūdiui sukurti. Paprastumo, švelnumo, autorės semiasi ir iš liaudies dainų – tiek tematinėmis užuominomis, tiek stilistinių efektų, kaip mažybinių formų, reguliarių, beveik paralelinių pakartojimų, ištiktukų vartojimu. Jiems išaugti griebiasi ir liaudies formų“.

Ses. Ona turi ir mokytojos pašaukimą – dirbo liuanistinėse mokyklose JAV ir Kanadoje. Daug laiko praleido jaunimo stovyklose. Nuolat skaitydavo paskaitas, organizuodavo švento Rašto seminarus. Parašė sakralines tematikos knygas: *Esame Dievo šeima*, 1978; *Besiruošiant Sutvirtinimo sakramentui*, 1982; *Religiniai pratimai vaikams ir jaunimui*, 1986; *Palaimintas Jurgis Matulaitis*, 1987; *Palaimintojo Jurgio Matulaitio užrašai*, J. Matulaitis – abi 1993.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir žengiant pirmuosius sunkius savarankiškus žingsnius, reikėjo pagalbininkų ir patarėjų.

Iš Nidos — į Vilnių

Atkelta iš 2 psl.

Į Nidos plenerus kasmet atvyksta Suomijos dailininkai. Helka Inari, Virmakoski iš Helsinkio mokėsi Suomijoje ir Italijoje. Aštuonerius metus altruistiškai dirbo Afrikoje – Tanzanijoje ir Somalyje. Surengė apie 50 performansų, dalyvavo 9 bendruose projektuose įvairiose pasaulio šalyse. Pagrindinį dėmesį skiria žemei ir aplinkai.

Artūras Savickas domisi realia gamta, gamtos spalvomis ir jų kaita. Šis spalvų ir ritmų mirgėjimas tapo pagrindine dailininko kultivuojamos abstrakčios tapybos idėja.

Salomonas Teitelbaumas. Jo paveiksluose susipina ekspresionistinės Vilniaus meno mokyklos auklėtinių, didžiųjų žydų kilmės l'Ecole de Paris meistrų ir ARS tapybos tradicijos. Jam būdinga ekspresyvaus potėpio ir konstruktyvaus mastymo galia.

Vaclovas Vekerotas: „tapybą traktuojau kaip spalvų meną, kurį reikia priimti ne literatūriškai, bet emociškai. Kiekvienam žiūrinčiam į besikeičiančią spalvų paletę, kyla vis kitokios asociacijos, ir tai yra nuostabu, meniška“.

Laimutės Kozlovienės kūryboje menotyrininkai įžiūri racionalių meninės erdvės tvarkymą, kartu pabrėždami minties ir jausmo raiškos subtilumą. „Man svarbu kūrinio rūbo spalva, faktūra, dekoratyvumas, forma“, – sako menininkė.

Romualdo Kuncos diplominis darbas (1959) buvo „Buriuotojai Nidoje“. Nidos tematika yra ir daugiau jo kūrinių. „Kuršių Nerija man lyg gyvybės vanduo, maitinantis sėklą. Kai ilginės ramybės ir darnos su savi ir pasauliu, iškome darnos su gamta (natūra), su kūrėju...“.

Katariina Salmijarvi ir Maarit Anko parodas rengia savajame krašte. Lenkijos dailininkai, jų šiemet trys – Alina Bloch, Alfred Wysocki, Antoni Wroblewski – taip pat būsna nuolatiniiais plenero dalyviai. Kaip visada į plenerą kviečiami ir Kaliningrado dailininkai, šį kartą per Kuršių Neriją į Nidą atvažiuo Viktor Riabinin, iš Maskvos atvyko Natalija Baženova ir Ilona Gansovskaja.

Beje, prieš keletą metų Nidoje lankėsi ir vieno iš anuo metinių Nidos tapytojų Ernst Mollenhauer dukterė, meno istorikė Maja E. Mollenhauer. Jos nuomone, prieš karą Nida buvo gražesnė, o kultūrinis gyvenimas buvęs turtingesnis... Greičiausiai tai jaunystės nostalgija. Ji pažadėjo padėsianti ir naujųjų laikų Nidos plenerams.

O jie nesilpsta ir XXI amžiuje. Nidos kvėpuojanti erdė, kopos, jūra, paslaptinga dangaus šviesa – visa tai atsispindi ir įvairių metų pleneruose nutapytuose paveiksluose. Juose ir yra amžinta „Nidos ekspresija“.

Ses. Ona Mikailaitė.

Nukelta į 4 psl.

Leidiniai

Motinos meilė laiškuose

Atvertiame išpūdingą knygą *ir dar valandėlė... Konstancijos Bražėnienės ir Mindaugo Bražėno laišakai iš Lietuvos, Rytų Vokietijos ir Sibiro 1944–1966*. Tai epistoliarinio žanro knyga. Jų autoriai – motina Konstancija Bražėnienė ir sūnus Mindaugas – niekada nemanė, kad jų laišakai kada nors bus skelbiami, todėl juos galima vertinti kaip to laiko lietuvių gyvenimo atspindį ir dvasios dokumentą. Jų žavesį apibūdina knygos redaktorė Daina Parulskienė įžanginiame žodyje: „Konstancijos Bražėnienės ir anksti mirusio sūnaus Mindaugo laiškus galima skaityti, kaip istorinį romaną, apimančią Antrojo pasaulinio karo įvykius, vėliau sovietų okupacijos laikotarpį iki 1966 m.“

Džiaugiuosi, kad anksčiau perskačiau kun. Vinco Prancickio atsiminimus *Baikalo žvejys*. Ši knyga geriau pradėjo suprasti K. Bražėnienės laiškus. Autorius pasakoja apie gyvenimą tremtyje, Baikalo ežero Chužyro saloje, ir mini K. Bražėnienę, kuria labai pasitikėjo: „Išplaukdamas žvejoti, jos globai palikdavau kai ką svarbesnio“. Tremtinė K. Bražėnienė irgi ne vieną kartą laiškuose mini kun. V. Prancickį, vadinama jį prieteliu. Šis dvasininkas, kiek galėdamas rėmė vienišą sergančią Konstanciją ir, neturinčią kur gyventi, padėjo pasistatyti mažutį namelį. Jų draugystė, panaši į sūnaus ir motinos bendrystę, parodo, kad atšiauriame krašte lietuviai galėjo išlikti, tik bendraudami, paremdami vieni kitus. Graudu skaityti K. Bražėnienės laišką, kur ji pasakoja, kad buvusi laiminga vieną žiemą, kai avėjo kun. Vinco batais. O anksčiau per didžiausius šaltius, apmuturiavusi kojas autais, šiaip taip įkišdavo sutinusias kojas į kaliošus. Ji rašė: „Jei ne kun. Prancickis, manęs jau nebūtų gyvųjų tarpe“.

K. Bražėnienė turėdavo virti valgyti Baikalo žvejų brigadai, juos apskalbti. Galima įsivaizduoti sergančią moterį, einančią į Baikalo vandens ir nešančią kibirus naščių, siaučiant Azijos vėjui barguzinui, kai

žmogų verčia iš kojų. Būdavo tokių dienų, kada Konstancijos kraujo spaudimas pakildavo iki 240, ir tik ten gyvenusių lietuvių pagalba padėjo jai išgyventi. Be galo daug stiprybės jai teikė tikėjimas Dievu, tikėjimas Viešpaties pagalba. Ji niekada neprarado vilties, kad ištrūks iš Sibiro, grįš į Lietuvą, vylėsi susitikti su savo vaikais. Knygos viršelyje regime K. Bražėnienės nuotrauką, padarytą jau grįžus į Lietuvą. Jos galva papuošta skarele, lūpos suspaustos, akys veriančiai žvelgia į tolį, lyg norėtų kažką atrasti. Veidas byloja apie moters paprastumą, tvirtumą ir inteligenciją.

K. Bražėnienės laiškuose atsiskleidžia jos sugebėjimas analizuoti gyvenimiškas situacijas ir ryžtingai veikti. Karo sumaišties metais, uždarius Kaucho univertitetą, ji išleidžia savo dukras dvynukes Vidą ir Nijolę į Vokietiją tęsti studijų, nes buvo įsitikinusi, kad tik mokslas yra didžiausia vertybė, kad tik mokymasis žmogus atranda tikrą gyvenimo kelią.

Didvyrišku poelgiu galima vadinti jos pasiryžimą gelbėti nuo nacių konclagerio du žydų vaikus: Sarah ir Aleksandrą. Rizikuodama savo šeimos likimu, per karą išsaugojo, išmaitino šiuos vaikus. Tuo laiku kiek galėdama padėjo ir kitiems okupacijos vargus kenčiantiems žmonėms. Nepaprastas širdies kilnumas! Taip gali elgtis žmogus, atvira širdimi gyvenantis krikščioniškos moralės principais. Laiške ji prisipažįsta: „Daug kas mane vadino kvaila idealiste, net ir dėdė įsėjo, kad aš neapgalvotai lendu į pavojų“. Grįžusi iš tremties į Lietuvą, K. Bražėnienė rūpinosi atsilyginti jai padėjusiems žmonėms: „Norisi atsilyginti visiems, kad galėčiau ramia sąžine mirti.“

Jos mintys visą laiką skrido per jūras, vandenynus į tolimes šalį, kur gyveno vaikai: Vida, Nijolė, Algimantas. Ji rašė laišką po laiško. Vis tikėjosi, kad sovietinė valdžia ją išleis į JAV arba Australiją, bet prašymai būdavo atmetami. Todėl laiškuose randame ir skaudžių atodūsių: „Sveikata kasmet men-

kėja, jūsų ilgesys ją ryja...“ „Kai prisimenu savo gyvenimą, tai nedaug turėjau šviesių dienų“.

Mokėjo ši moteris pažvelgti į save iš šalies ir šiek tiek pasišaipyti. Guosdamasi, kad rankos ir kojos šala nešiltame kambaryje, ji rašo: „Koją, kaip didelę poniją, laikau apmėvus dviem porom vilnonių kojinių ir įkišus į šiltus batus“. O pažvelgusi į savo veidą, kartais šypteli: „Plaukai išslinko, liko tik ta pati siela“. Laiške Nijolei ji kalba apie dukros šeimos reikalus ir netikėtai parašo tokį sakinį: „Mes sparčiai žengiame prie komunizmo ir tikime, kad ir visas pasaulis žengia.“ Juokas ima, nes minties potekstė aiški: ir Amerika žengia į komunizmą. 1958 m. laiške, vertindama Lietuvos medicininę aptarnavimą, ji rašo: „Pas mus gydymas nemokamas, bet jis daug kainuoja“.

K. Bražėnienė, tokią sovietinės Lietuvos padėtį vertindama, padaro labai įdomią išvadą: „Skaudus ir kartu įdomus laikas“. Kaip sugretintos priešybės! Net atrodo, kad ši moteris būtų studijavusi filosofiją ir išmokusi gyvenimą vertinti taip, kaip siūlė vokiečių filosofas Hegelis. Anksčiau cituota A. Bražėnienės mintis nėra atsitiktinė. Kitame laiške ji rašo: „Šiaip, kad ir yra žmonių idealistų, sunku su jais susitikti. Jie visi dvasiškai skursta.“

Manau, kad mane pažįstate, niekada nemėgau tuštybių. Mano siela visada buvo užpildyta kilnesniais darbais, už tai man buvo sunku“.

Iškentusi Sibiro tremtį, be sveikatos, vieniša, neturėdama jokių teisių gimtojoje Lietuvoje, K. Bražėnienė atkakliai grūmėsi su sovietinės valdžios noru ją sužlugdyti, dvasiškai palausti. Knygoje yra cituojami valdžios atstovo žodžiai: „Ką

jūs manote, argi mes galime išleisti to bandito žmonos mamą?“ K. Bražėnienė nepasidavė, kovojo ji ir jos vaikai ir šeima laimėjo. 1966 m. gegužės 25 d. K. Bražėnienė atskrido į New Yorką, kur jos laukė duktė Nijolė, sūnus Algimantas, kiti artimieji.

K. Bražėnienės vertybių gradaciją atskleidžia toks laiško Nijolei sakiny: „Svarbiausia tai, kad jūs neužmirštate Dievo ir tėvynės ir taip mylite savo mamą“. Dievo, tėvynės ir šeimos idealai jai teikė jėgų Sibiro tremtyje ir sovietinėje Lietuvoje.

Skaityti laiškus, apima nuosąjones ir pasididžiavimas Motina, Moterimi, kuri išaugo Nepriklausomos Lietuvos žemėje tarp dviejų pasaulinių karų. Prisiminkime kitų tremtinių likimus, motinas, išaugusias partizanus, mamas, išmokiusias savo vaikus mylėti Lietuvą. Kokios tvirtos dvasios žmonės susiformavo to meto Nepriklausomoje Lietuvoje!

Knyga *ir dar valandėlė...* turi ir dokumentinę, ir dvasinę vertę. Kai ateity kultūros istorikai rašys studijas apie lietuvių nacionalinio charakterio raidą XX amžiuje, ši knyga bus vertinama kaip ypač reikšmingas šaltinis.

Šiandien Lietuvoj mums trūksta gražaus paminklo lietuvei Motinai, sugebėjusiai ištvirti istorijos audras ir išauklėjusiai savo vaikus kilniais žmonėmis, Lietuvos patriotais.

Anatolijus Žibaitis

Ir dar valandėlė... Konstancijos ir Mindaugo Bražėnų laišakai iš Lietuvos, Rytų Vokietijos ir Sibiro 1944–1966. Sudarytoja Nijolė Bražėnaitė-Paronetto. Vilnius. Dialogo kultūros institutas, 2004; 296 psl. Leidyklos adresas: Vilniaus 39-403, 2600 Vilnius, užsakymo Nr. 4-460.

Lietuvio melancholija Paryžiuje

Rugpjūčio šeštadienį giminaitė Valė su dukra Jūlyte atbėgė į „supermarketo“ vežimėlį pilną knygų. Pasišaukė mane į gatvę. „Štai jums, dėdė, knygų mėgėjui, puota ilgam laikui“. Sako, jai besidairant kiemo turgelyje, savininkas pasiūlė pasiimti visas pardudodamas knygas veltui. Daugiausia pastarojo dešimtmečio romanai lengvam pasiskaitymui, gražiais aplankais.

Spigino vidudienio saulė. Jūlytė nekantravo, ragino motiną kuo greičiau atsikratyti tuo kroviniu. Jai mat gėda – kaimynijoje gyvena kelios mokyklinės draugės. Pamačiusios jas abi gatvėje, šitaip stumdančias vežimėlį, pravardžiavo benamėmis.

Paskubomis pasirinkau tik dvi. Kur tu, žmogau, viską vartysi, kai tiek yra savų lietuviškų veikalų. Kaip tik tą savaitę skaitinėčiau Valdo Papievio romaną *vienos vasaros emigrantai*. Ir čia irgi vaizdžiai įpintas Paryžiaus benamės (klošarės) gyvenimo būdas. V. Papievis ši nuostabų miestą aprašo ne kokio skubraus keleivio žvilgsniu, bet imlia poeto stebėtojo siela, nuotakomis primenančiomis Baudelair melancholiją. Dalykai suvokiami ir aprašomi su mistiškai jautriu poleikiu, gerokai atitrūkusiu nuo mūsų seksualios ir gaivalingos nūdienos. Humanizmo, ko siekia dažna vertinga literatūra, čia yra apščiui. Juolab noro suvokti save ir savo rašymo esmę. Skaitome:

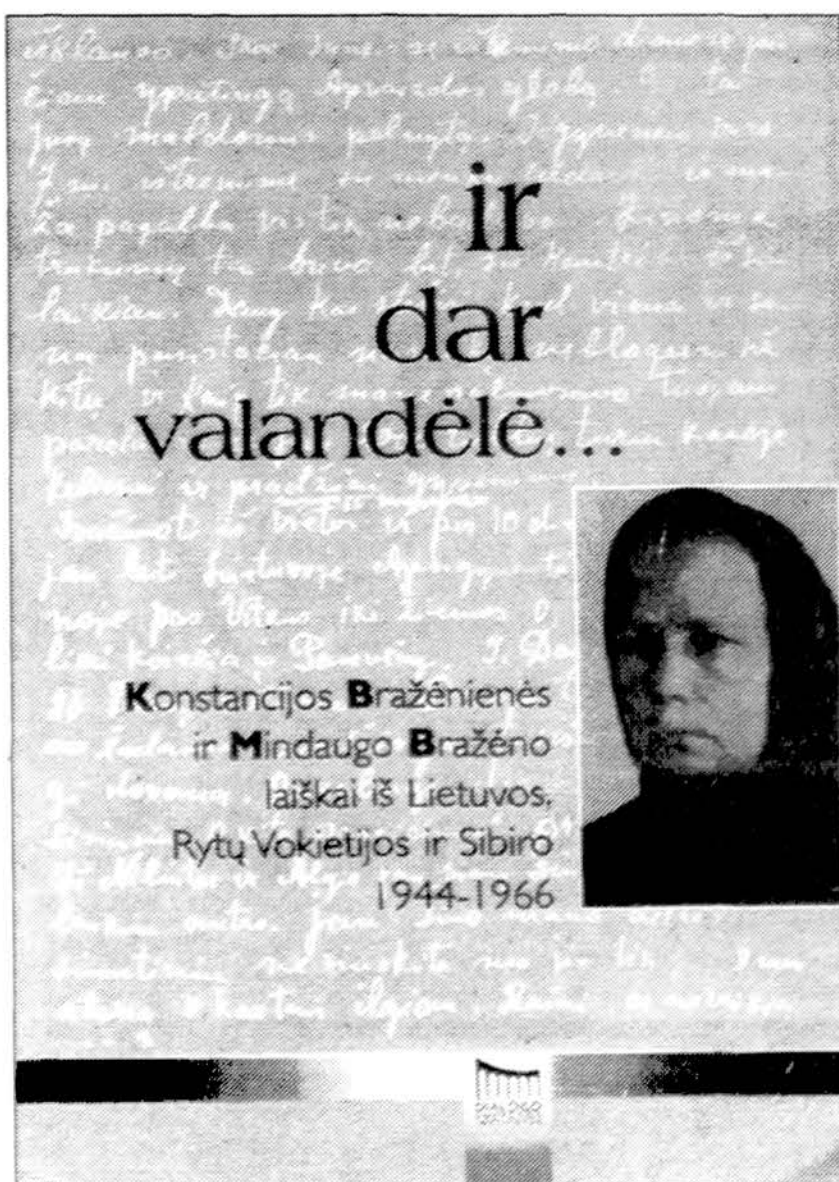
„Sykiomis net rodos, kad mūsų būsenos, nuotakos, išgyvenimai – tai nelyginant baugštūs

švelniapūkių žvėriukai, kurie sprunka tolyn ir savo olose slepiasi vos pajutę, kad juos sugniaužė riešučias – įvardyt – nori... Betgi iš kur tas žūtbutinis troškimas įvardyti, todėl tai, kas neapmąstyta ir neištarta, rodos, mažiau tikra už tai, ką išsakai, iš kur tas tikėjimas magiška žodžio galia...“

Panašiomis mintimis, kartais sudėtingais, net painiais sakiniais svarstoma lyg ir per dosnias. Autorius vis pasinėšęs išgliaudyti „tikrumo“ branduolį. Skaitytojai tuo tarpu labiau rūpi konkretnesni dalykai. Kad ir benamė (klošarė) Nathalie, su kuria pasakotojas atsitiktinai susipažįsta patiltėj lietuvi lyjant. Jos pavaizdavimas parodo, kiek tvirtybės, išminties, žmonių atjautimo ir susitaikymo su savo dalia glūdi šioje moteryje. Regis, tik su tokia morale galima be pastogės ilgai ištvirti metropolijoje.

Kita pažintis, tapusi pagrindiniu siužetu, yra jauna lieknė šokėja, gitaristė, koliažų dailininkė Melanie, sutikta ant Senos tilto „Pont des Arts“. Tų tiltų minimi keli. Autorius dažnai išsireiškimas bei tikrinius vardus rašo prancūziškai, tuo paryškindamas autentiškumą. Jis gi Paryžiuje jau gyvena daugiau nei 10 metų.

Miestas stebimas vaikščiojant Senos krantine, gatvėmis, stovint ant tilto, sykį net su Melanie naktį užlipus ant stogo. Klausomasi kitame krante afriekiečių tamtamų dundesio. Vaizdavimui autorius nepagaili jautresnės pastabos.

TEATRO FESTIVALIS

CHICAGO 2004 m.

LAPKRIČIO

26 d. 6:00 v.v. "Baltic Theatre"
27 d. 3:00 v.p.p. "Žaltvykščių teatras"
28 d. 3:00 v.p.p. "Dramos samboris"
6:00 v.v. Festivalio uždarymas

New York
Chicago
Los Angeles

Kūryba – teikianti džiaugsmą

Atkelta iš 3 psl.

Ypatingas specialistų trūkumas buvo katechetinėje srityje. Sesuo Ona Mikailaitė 1976 baigė teologijos ir Šventojo Rašto studijas magistro laipsniu (Providence, Dominikonų kolegijoje). Nepabūgusi sunkumų, ses. Ona 1992 m. atvyksta į Lietuvą, dirba katechetiniame centre. Ji rašo straipsnius religiniais klausimais, skaito pasakaitas, veda seminarus, važinėdama po Lietuvos miestus. Parašo kelias knygeles religinių pratimų tikybos pamokoms, stovykloms. Ses. Onos pasiaukojantis darbas tuomet buvo reikalingas ir naudingas.

Pasirinkusi vienuolės kelią, ji jau 37 metus atsakingai vykdo savo pareigas. Jos gyvenimo tikslu buvo išleisti vienuolijos ikūrėjos, globėjo palaimintojo Jurgio Matulaičio *Užrašus*. Siekdama tikslo, atkakliai dirbo – daug skaitė, rinko ir tyrinėjo medžiagą, daug su kuo tarėsi ir konsultavosi. Iš marijonų archyvų Romoje pasitelkė 1910 – 1925 m. rašytus palaimintojo užrašus, dokumentus, 1911 m. kelionės į Romą aprašymus. *Užrašai*, jos rūpesčiu pasirodė 1991 m., papildė ankstesnius arkivyskupo *Užrašus*. Tekstai naujai suredaguo-

ti, pridėtos išnašos, paaiškinimai, įvadai, surinktos autentiškos nuotraukos. Vaikams parašė biografinę apybraižą apie palaimintojo Jurgio Matulaičio vaikystę *Jurgutis* (1993).

Ses. Ona Mikailaitė, dirbdama įvairiuose baruose, tarsi vykdo palaimintojo Jurgio Matulaičio nurodymus: „Netinka mums turėti bespalvių žmonių būrį, kuris turėtų būti tik stumdomas, bet netinka taip pat saunorių, savimeilių gaujas... Turi mus surišusi laikyti viena dvasia, uolumo, pasišventimo, troškimo, savęs išsižadėjus, save užmiršus Dievo garbei tarnauti“.

Nesvetima ji ir Lietuvoje

Šioje Atlanto pusėje gyvenančiai lietuvių visuomenei, besidominčiai menu, New Yorke gyvenančios dailininkės Vidos Krištolaitytės kūryba nėra svetima. Jos darbus matė ir jais gėrėjosi ne tik niujorkiečiai, bet ir kiti, gyvenantys gausiesniuose lietuvių telkiniuose.

Dabar dail. V. Krištolaitytė nebesvetima ir Lietuvoje. Ji su savo dailės darbais Lietuvoje pradėjo reikštis 1998 m. Pirmoji V. Krištolaitytės paroda įvyko Kaune. Vėliau, su jos darbais susipažino Šilalės ir gimtojo Laukuvos miestelio gyventojai. Paskutinioji paroda, įvyku-

si š. m. liepos mėnesį „Vartų“ galerijoje, Vilniuje, buvo vienuolika. „Vartų“ galerijoje parodos – iš eilės kasmet – buvo septintą kartą.

„Ir kiekvieną sykį matome ką nors naujo, netikėto ir jaudinančio, liudijančio neišsenkančią meninės saviraiškos įvairovę“, – rašo Jadvyga Godunavičienė (*XXI amžius* rugpjūčio 18, Nr. 61).

Dailininkės kūrybos tyrinėtojas filosofas Algirdas Uždavinys V. Krištolaitytės paveikslus vadina ikonomis, kurios spinduliuojančios ir išaukštinančios dieviškumą, žmogiškuosius nuopolių bei silpnybes. Taurumas ir niekšybė, kaltė ir atgaila, esančios pagrindinės kūrybos temos.

Parodos atidarymo metu dail. V. Krištolaitytė, prisiminusi daugelio savo tapybos darbų istoriją, nesislėpdama, prisipažino, jog ji esanti nuoširdžiai tikinti. Tą bandanti išreikšti ir savo sukurtose paveiksluose: „Galgota“, „Šventas veidas pagal Turino drobulę“ (nutapiusi įkvėpta Didžiosios savaitės nuotaikos). Visus parodoje išstatytus paveikslus sukūrusi vienų metų bėgyje.

Dailininkės bute Vilniuje iš buvusių parodų susikaupęs nemažas paveikslų rinkinys. Ji svajojanti savo tėvų krašte – Lietuvoje, įrengti muziejų, arba bent savo darbų kūrybos salę.

V. Krištolaitytė su savo paveikslais į Lietuvą žada atvykti ir ateinančiais metais. Žurnalistų užklausta, ką naujo žadanti atvežti, sakiusi, kad galėtų būti sutiktų žmonių veidai.

Būtų gera ir linkėtina, kad po ilgesnės pertraukos dail. V. Krištolaitytė su savo tapybos darbais vėl pradžiugintų ne tik New York, bet ir kituose lietuvių telkiniuose gyvenančius dailės darbų gerbėjus.

Dail. Vidą Krištolaitytę parodos atidarymo metu sveikina Šilalės bažnyčios vikaras kun. V. Palionis. Algimanto Žiziūno nuotr.

Pasakotojo meilė keistai būtų, Melanie, yra, sakyčiau, nežemiškai kitoniška nei nūdienėje prozoje esam įpratę skaityti. Beveik J. W. Goethes jaunojo Verterio epochai priklausanči jausena. Ji kaupia liūdną grožį, nes erotika nutildoma iki egzistencinio nieko. Tad niekad ir nenutyla širdyje slepiamas sielvartas. Artėjant atsiskryimui su Melanie, jam kyla nenugalimas noras „kalbėti be galo“. Poetiškai kartojamas junginys „tam tikras“. Jausmuose: „tam tikras liūdesys, tam tikra gėla, tam tikra šird-perša“. O taipgi trokštama būvio tikrumo. Ne nieko, bet tikrumo. Gal tai ir pagrindinis romano akcentas?

Buvo nelengva skaityti šią knygą. Pradžioje lėtai broviausi pro samprotavimų brūžynus. Skaitai ir nekantrauji, kai puslapių puslapiais renčiamos mintys, kad ir gražia kalba rašomos. Kartais pasiklysti ilgo sakinio sintaksėje. Tačiau apsipratus ir pakartotinai skaitant, viskas skaidrėja – imi

atskirti, ar kalbama pasakotojo, ar kito veikėjo mintimis. Žinoma, aprašant miesto atmosferą, dažniausiai sambrėškių, prieblandų, nakties metu, ūksminga paletė būtina. Juk Ch. Baudelair savo kūryboje, ypač *Paryžiaus spline*, šešėliuotą energiją sėmėsi iš klaidžiojimų naktimis gatvėse, iš buvimo minioje. Šį bruožą nesunku išvelgti V. Papievio stiliuje, vartojant jo paties žodį, daug kur tvyro bejėgystė... stingulys...

Negeras žodis „bejėgystė“. Gal geriau: ryškios fabulos stoka, nūdien persmelkusi lietuvių grožinę prozą. Bet apie tai ne man, eiliniam skaitytojui, spręsti. Vienaip, ar kitaip reaguojant į *Vienos vasaros emigrantus*, V. Papievio knygą yra originaliai sudėta puokštė lietuvių kalba – pasaulio svajotojų pamiltam miestui.

Knygą išleido „Baltos lankos“ Vilniuje. Viršelio dailininkas Pranas Gailius.

Pranas Visvydas

Petras Palys